

1.02 Pregledni znanstveni članek

UDK 712.253:728.83(497.4Brestanica)

Prejeto: 8. 11. 2013

Petra Jernejec Babič

univ. dipl. krajinska arhitektka, konservatorska svetovalka, Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Območna enota Ljubljana,
Tržaška 4, SI-1000 Ljubljana
E-pošta: petra.jernejec@zvkd.si

Območje gradu Rajhenburg

IZVLEČEK

Kulturni spomenik državnega pomena grad Rajhenburg pripada širšemu, prepoznavnemu, enovitemu in topografsko določljivemu območju: kulturni krajini trajnih nasadov in območju nekdanjih vrtnih ureditev. Poustvariti in revitalizirati je potrebno vse historične naravne in grajene prvine, saj so neločljivo povezane z obnovljeno arhitekturo. Pri tem je potrebno upoštevati le preverljive zgodovinske podatke. Ostalin je malo, vrtnoarhitekturni členi so uničeni ali poškodovani, zato o izvorni zasnovi ali stilnem obdobju ne moremo pisati. Cilj celovite prenove območja gradu Rajhenburg je vzpostavitev urejene krajine gradu, ki je in mora ostati edina prostorska dominantna.

KLJUČNE BESEDE

Rajhenburg, dediščinska kulturna krajina, zgodovinski park in vrt, spomeniško območje, spomenik, grad, krajinska ureditev, naravne in grajene prvine

ABSTRACT

RAJHENBURG CASTLE AREA

The Rajhenburg Castle, a cultural monument of national importance, forms part of a broader, recognisable, homogeneous and topographically determinable area: a cultural landscape of permanent crops, with the centre formed by a complex of agricultural buildings and an area of former garden arrangements. All natural and built historical elements should be recreated and revitalised, as they are inseparably linked to the renovated architecture. This should be done by relying solely on verifiable historical data. The scarcity of remains, as well as ruined or damaged garden architectural elements, renders it impossible to write about any kind of original design or stylistic period. The goal of overall renovation of the Rajhenburg Castle area is to recreate the cultivated landscape of the castle, which has always been, and must remain, the only spatial dominant.

KEY WORDS

Rajhenburg, cultural heritage landscape, historical park and garden, monument site, monument, castle, landscape arrangement, natural in built elements

Uvod

Krajinska arhitektura je najmlajša stroka v službi za varstvo kulturne dediščine. Z vstopom v konservatorske vrste v osemdesetih letih 20. stoletja je prevzela v obravnavo kulturno krajino in vrtnoarhitekturno dediščino (zgodovinske parke in vrtove) v teoretičnem in praktičnem pogledu, saj je nesporno, da sta bili najmanj raziskani področji kulturne dediščine pri nas. Da je pri varstvu posameznih objektov dediščine zelo pomemben tudi njihov prostorski kontekst, se je nakazovalo že ob prvih začetkih njenega aktivnega varstva, vendar takrat še ni bilo definirano. Šele konvencija o varstvu evropskega arhitektonskega bogastva¹ predpisuje obveznost, da se tudi v okolici spomenika, t. i. spomeniških območjih, izvajajo ukrepi za splošno izboljšanje življenjskega okolja in ukrepi za preprečevanje negativnih vplivov na spomenik.

Danes je jasno, da grad Rajhenburg kot kulturni spomenik državnega pomena (v nadaljevanju spomenik)² ne obravnavamo zgolj točkovno: prenovljena arhitektura pripada prepoznavni in enoviti, topografsko določljivi stvaritvi človeka in narave, znotraj katere pridejo do izraza vrednote kulturnega okolja z dvema vsebinama in različnima pomenoma. Grajskemu poslopju kot središču gospodstva je pripadalo večje območje, kot ga ima spomenik danes: obsežna gospodarska poslopja z obdelovalnimi površinami na severu in nekdanje vrtno površine na njegovi zahodni strani. Spomenik zato obravnavamo v širšem (dediščinska kulturna krajina trajnih nasadov) in ožjem (območje nekdanjih ureditev okolice gradu) prostorskem kontekstu, ki sta odraz družbenih razmer, vezanih na prostor skozi čas.

Glede na velike spremembe v oblikovanju odprtega prostora žal danes ne moremo govoriti o parku ali vrtu gradu Rajhenburg, kot je to določeno s pravilnikom za potrebe klasifikacije nepremične kulturne dediščine v postopkih njenega varstva.³ Struktura

območja je zabrisana, vrtnoarhitekturni členi so uničeni ali poškodovani, zato o kakšni izvorni zasnovi oziroma stilnem obdobju ne moremo pisati. Pri predstavitvi območja gradu Rajhenburg se lahko opremo le na dostopne zgodovinske vire, pisne in grafične upodobitve ter analize obstoječega stanja. Dosegljive zgodovinske podatke je izvrstno interpretirala konservatorica mag. Alenka Kolšek v svojem prispevku »Krajinski prostor zgornjega breštaniškega gradu in njegovi vrtovi«.⁴

V nadaljevanju teksta bo predstavljen kulturno krajinski prostor spomenika s pomočjo vrednotenja z merili zgodovinske pričevalnosti, merili, ki izhajajo iz sedanjega stanja in vrednotenja prostorskih sestavin, primernosti obstoječih rab in funkcij.

Grad Rajhenburg v širšem prostoru

Osnovna značilnost dediščinskih kulturnih krajin je njihova skladna prostorska podoba, ki se je izoblikovala skozi naravnim razmeram prilagojeno rabo prostora. Senovsko gričevje ima krajinski vzorec vezan na vinograde in nasade sadnega drevja, ki zavzemajo glede na ugodne podnebne razmere dokaj velike površine. Širše območje spomenika tako pripada izraziti agrarni krajini: krajinski vzorec je ustvarila intenzivna zasaditev sadnih nasadov v geometrijskem redu. Središče predstavlja kompozicija objektov nekdanjih pristav na slemenu, linije sadnega drevja pa sledijo plastnicam, ki se mehko spuščajo proti severu, vzhodu in zahodu.

Dejstvo je, da je kulturna krajina podvržena stalnim spremembam kot posledice tehnološke stopnje obdelovanja, načina pozidave ter drugih družbeno ekonomskih in socialnih značilnosti določene dobe. Sklepamo lahko, da je bilo območje namenjeno utilitarni rabi tudi v preteklosti. Upodobitev območja gradu in okolice na jožefinskem vojaškem zemljevidu iz druge polovice 18. stoletja⁵ je nedvomno skopa. Zato sta za primerjavo z današnjim stanjem zanimiva Scherowitzov zemljevid Save iz leta 1807 in franciscejski kataster iz leta 1825, na katerih sta ožji in širši ambient gradu nazorno prikazana z barvami in oznakami.

hortikulturnega znanja. V to vrst sodijo tudi drevoredi, alpinetumi, gaji, rozariji, skalnjaki, zeliščni vrtovi in druge vrtnoarhitekturne ureditve (ureditve javnih prostorov). »Stavbe s parki ali z vrtovi« so enovite celote oblikovanega odprtega prostora in grajenih objektov. Ločimo profane stavbe s parki ali z vrtovi (dvorec s parkom ali z vrtom, grad s parkom ali z vrtom, zdravilišče) in sakralne stavbe s parki ali z vrtovi (kartuzijanski samostan z vrtom, cistercijanski samostan z vrtom).

4 Prim. Simič in Kolšek, *Zgodovinski vrtovi Dolenjske in Posavja*, str. 67–70.

5 *Slovenija na vojaškem zemljevidu 1763–1787*, 5. zvezek, Sekcija 217.

1 Zakon o ratifikaciji Konvencije št. 121 o varstvu evropskega arhitektonskega bogastva (Ur.l. RS, št. 7/93) – Konvencija o varstvu stavbne dediščine Evrope (Granadska konvencija).

2 Odlok o razglasitvi Gradu Rajhenburg in njegovega območja za kulturni spomenik državnega pomena, Vlada Republike Slovenije, Ur.l. RS, št. 81/1999. Odlok o spremembi Odloka o razglasitvi Gradu Rajhenburg in njegovega območja za kulturni spomenik državnega pomena, Vlada Republike Slovenije, Ur.l. RS, št. 46/2005.

3 Ministrstvo za kulturo, Pravilnik o seznamih vrst dediščine in varstvenih usmeritvah (Ur.l. RS, št. 102/2010). »Parki in vrtovi« so deli odprtega prostora, oblikovani v razmerjih med grajenimi ali oblikovanimi objekti, rastlinjem, vodo in reliefom. So prostori gojenja rastlin, ugodja ali sprostitve, vzgoje, izobraževanja in raziskovanja ter izražajo človekovo predstavo o prijetnem, varnem okolju. Prostorsko kompozicijo parkov in vrtov sestavljajo zasnova, zasaditev rastlin, grajene strukture in likovni elementi, vrtna oprema, vodni motivi (tekoče ali stoječe vode), relief, vedute. Parki in vrtovi so s svojevrstnimi izraznimi sredstvi odraz in primer preteklega oblikovanja odprtega prostora in

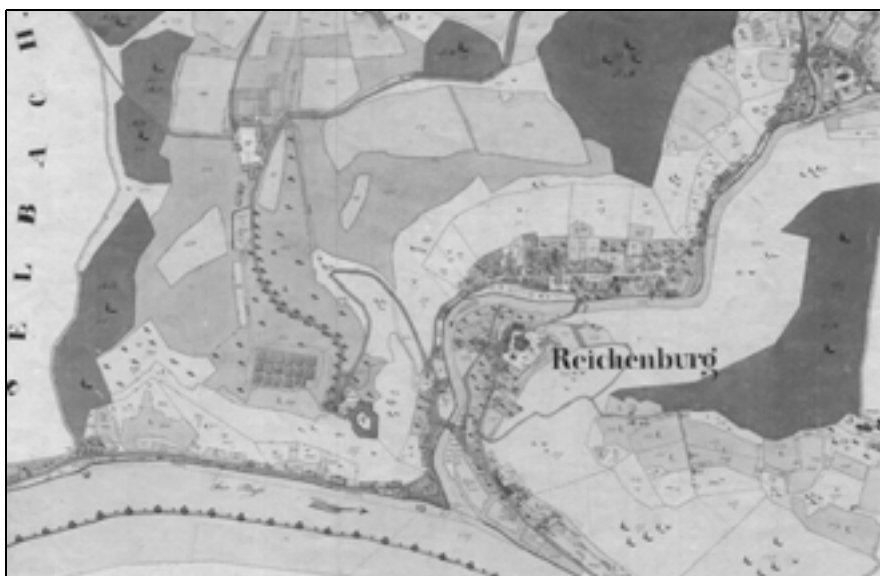
*Zahodni del kulturne krajine z vidnimi strešinami pristaov v središču
(foto: P. J. Babič, junij 2012).*

*GisKD, posnetek sedanjega stanja iz Registra nepremične kulturne dediščine
(Ministrstvo za kulturo, INDOK).*

Scherowitzsov zemljevid Save iz leta 1807, izsek (Arhiv Republike Slovenije).

Franciscejski kataster iz leta 1825, izsek (Arhiv Republike Slovenije).

Razločno je vidno dograjevanje gospodarskih objektov v osrednjem delu, medtem ko se parcelna struktura, velikost in oblika parcel ter potek glavnih komunikaciji niso bistveno spremenile. Tudi najstrmejša pobočja so bila že v preteklosti zaraščena z gozdom, ki je pomemben element členitve prostora. Pred vzpostavitvijo monokulturne krajine je območje izražalo krajinsko pestrost s prepletom njiv, travnikov in sadovnjakov. Pri tem po intenzivnosti

obdelave prostora in inovativnosti, ki vključuje nove grajene prvine, izstopa obdobje, ko je bila posest z gradom v rokah meniškega reda trapistov. Njihova tovarna čokolade, ki je začela z obratovanjem v začetku leta 1896,⁶ še danes predstavlja arhitekturni poudarek v kompleksu gospodarskih poslopij. Bo-

⁶ Glej prispevek Irene Fürst o trapistih v Rajhenburgu v tej publikaciji.

Izris fasade tovarne čokolade (foto: Arhiv ZVKDS, OE Celje, 1998).

Menihi pri delu pred gospodarskimi poslopji (foto: Arhiv MNZS, Enota Brestanica, 1998).

*Načrt električne in telefonske napeljave
(foto: Arhiv ZVKDS, OE Celje, 1998).*

gato členjena fasada je jasno razvidna na kopiji načrta, ki je v arhivu ZVKDS, OE Celje in na fotografijah, ki jih je za potrebe stalne razstave o življenju in delu trapistov zbrala kustosinja Irena Fürst.

Žal je za vedno izgubljen mlin ob Brestaniškem potoku, s čimer je izginila pomembna grajena prvina obravnavanega območja. V mlin so trapisti umestili elektrarno, zato govorimo o še enem primeru

izgubljene tehniške dediščine.⁷ Iz kopije načrta, ki ga prav tako hrani arhiv ZVKDS, OE Celje, so razvidni tako lokacija elektrarne kot razvod električne in telefonske napeljave.

⁷ Glej prispevek Irene Fürst o trapistih v Rajhenburgu v tej publikaciji.

Pogled na grad iz doline Save (foto: P. J. Babič, junij 2012).

Današnja intenzivna raba kmetijskega prostora deluje, v primerjavi s peštrim krajinskim vzorcem v času trapistov, monotono. Čeprav je ambientalno ravnotežje med naravnimi in grajenimi prvini v obeh primerih prisotno, je vsebinska, funkcionalna, likovna in prostorska povezanost med sestavinami prostorske kompozicije in stavbami iz časa trapistov primernejša za delovanje celote. Zato je potrebno razmišljati o ponovni vzpostavitvi pestrega krajinskega vzorca, med drugim z zasaditvijo sadovnjakov z uporabo starih, visokodebelnih sadnih sort. Do takrat moramo na strnjeno območje s strukturo sadjarske krajine gledati kot na zeleno cono, ki ni podlegla pritiskom urbanizacije.

Območje gradu Rajhenburg

Historične krajinske prvine so neločljivo povezane z obnovljeno arhitekturo. Po zaključeni, več desetletij trajajoči prenovi gradu je napočil čas, da se posvetimo njegovemu krajinskemu prostoru, kot je to predvideno v Projektni nalogi celostne prenove gradu.⁸

S kulturnovarstvenega stališča sta poustvarjanje in revitalizacija posameznih prvin zahtevno delo. Pri tem moramo upoštevati le preverljive podatke, saj so v naravi vidni zgolj ostanki nekdanjih zasnov.

O Rajhenburgu je znanih kar nekaj slikovnih upodobitev, ki jih je predstavila in obrazložila Kol-

škova v že omenjeni objavi: »Nekaj znanih slikovnih upodobitev gradu, med njimi Klobučaričeva risba iz okoli leta 1603, Vischerjev bakrorez okoli leta 1680 pa tudi kasnejši Flurerjeva oljna slika okoli leta 1725 in Reichertova litografija iz let 1863–1864, kaže le pogled na zaselek z grajskim gričem in gradom, brez detajlov, ki bi kakorkoli nakazovali ureditev odprtega prostora okrog gradu. Samo J. F. Kaiser v svoji zbirki litografij Stara Kaiserjeva suita (Kaiser, Joseph Franz: Lithographierte Ansichten der Steyermarkischen Städte, Markte und Schloesser 1824–1833) je prikazal na zahodni ravnici ob gradu manjši gospodarski objekt ter zraven še zidan rastlinjak s stekleno steno, orientirano na jugozahod, pa tudi terasasto južno pobočje.«⁹

Grajsko pobočje

Z gozdom zarasla pobočja so bila v preteklosti izčiščena z namenom, da se spremeni prostorsko dožemanje gradu.¹⁰ Zaradi delnega izčiščenja strmih pobočij pod gradom je ta po obnovi s svojo značilno, zgodovinsko pogojeno lego ponovno postal izrazita prostorska dominantna tega dela doline Save. Pri tem je pomembna tudi ponovna vzpostavitev vizualne komunikacije med gradom in trškim jedrom Brestanice ter cerkvijo sv. Petra in Pavla. S tem posegom je bil dosežen prvi cilj programske zasnove.

⁸ Grad Rajhenburg, raziskave, konservatorske smernice, programska zasnova ureditve celote, študije rekonstrukcije predgradja, predlog začasne ureditve dvorišča, A. Železnik, mag. A. Kolšek, M. Zorec, A. Žigon.

⁹ Prim. Simič in Kolšek, Zgodovinski vrtovi Dolenjske in Posavja, str. 67–70.

¹⁰ Glej tudi prispevek Alenke Železnik o grad Rajhenburg in njegovi prenovi v tej publikaciji.

Pogled z gradu na trško jedro in cerkev sv. Petra in Pavla (foto: P. J. Babič, junij 2012).

Del izčiščenega pobočja (foto: P. J. Babič, maj 2012).

Ob delih smo želeli izvedeti, do kolikšne mere so bila pobočja v preteklosti dejansko kultivirana oziroma potrditi predpostavko, da so bile terase zasajene z vinsko trto in sadnim drevjem, kot pri Sevnškem gradu. Kratek čas izvedbe del in izredna strmina sta potrdila obstoj dveh zidov. Žal je bila zaradi zaraščenosti izdelava ocene njunega stanja praktično nemogoča.

Terasasto pobočje s konservatorskega stališča odpira zanimivo vprašanje o ustreznosti rekonstruk-

cije teras glede na ponovno vzpostavljen fortifikacijski značaj gradu. Na več fotografijah (arhiv MNZS, enota Brestanica), razglednici iz leta 1905 in medvojnimi fotografijami so dobro vidne delno zarasle terase. Nedvomno pa so najbolj izrazito prikazane na Kaiserjevi upodobitvi. Na pobočju bo potrebno za dokončno odločitev ponovne vzpostavitve teras z vinsko trto nadaljevati z raziskavami in natančno oceniti gradbeno tehnično stanje obstoječih zidov ter potrditi obstoj drugih, niže v pobočju.

Zaraščen plato s propadajočo vrtno uto (foto: P. J. Babič, junij 2012).

Lokacija zeliščno-zelenjavnega vrta z zapuščenim in propadajočim objektom (foto: P. J. Babič, maj 2012).

Zagotovo pa je potrebno vzpostaviti mehanizme za redno vzdrževanje v smislu sprotnega čiščenja zarasti. V nasprotnem primeru bo vegetacija v zelo kratkem času ponovno prikrila vedute na grad.

Predgradje

Profesor Dušan Ogrin je v uvodu k publikaciji *Zgodovinski parki in vrtovi Slovenije* zapisal: »Znan je pomen dediščine na splošni ravni, kot nazorno zgodovinsko pričevanje o preteklosti. Pri tem je posebej poučno, da je pogoj za nastanek vrtno umetnosti razvita in kompleksna zgradba družbe, ki v svojih vrhnjih plasteh potrebuje ustrezno prostorsko

simboliko.«¹¹ Glede na navedeno se zdi logično, da so posamezni lastniki posesti in gradu pustili svoj pečat tudi pri urejanju neposredne okolice. Če so bile prve ureditve pogojene bolj iz funkcionalnih kot estetskih vzgibov, pa dolgoletni lastnici Rajhenburga, rodbini Attems, lahko pripišemo vsaj del ureditev, vidnih na obeh že predstavljenih načrtih (Scherowitzovem zemljevidu in franciscejskem katastru). Nesporno je, da so pri nas nastajali vrtovi po zgledu v drugih evropskih deželah. Že Attemsovi vrtni zasnovi v Slovenski Bistrici in Dornavi to dokazujeta. Smiselno je predvidevati, da so si tudi okolico Rajhenburga krajinsko uredili.

¹¹ Ogrin, Smisel, str. 7.

Samostansko pokopališče (foto: arhiv MNZS).

Žal je območje Rajhenburga eno tistih, ki imajo zaradi dolgega obdobja zanemarjanja in uničevanja malo ostalin. Ob prebiranju dosegljivih skromnih virov ne dvomimo o resničnosti vrtno zasnovalca. Izvedena ureditev predgradja, ponovno vzpostavljen most in parkirišče zato nujno potrebujeta izvedbo ustrezne povezave z dvignjenim delom zahodno od gradu (glej franciscejski kataster). Realna se zdi tudi revitalizacija radialno oblikovanega okrasnega vrta na platoju. Plato je dostopen po novem stopnišču ob Moserjevi hiši, pri čemer je bil saniran le del obstoječega kamnitega podpornega zidu.

Ureditev senčnega počivališča z vrtno uto, ki sodi v obdobje oblikovanja romantičnih vrtov 19. stoletja in je zanj dovolj podatkov, pa bi nesporno dopolnila vsebino gradu in doprinesla k estetskemu in vizualnemu doživljanju predgradja z gradom.

Nekdanji zeliščno zelenjavni vrt

Na obeh kartah je razvidna pravilna vrtna ureditev na dvignjenem delu slemena. Na Scherowitzovem zemljevidu sta vidna dva pravokotna vrtova s po štirimi polji, ki so obdana z drevesi. Franciscejski kataster prikazuje le en sam geometrijsko zasnovan vrt. Na obeh je zarisana vrtna hiša, po vsej verjetnosti na mestu današnjih stanovanjskih hiš. V prostoru je uravnan del s kratko, strmo brežino dobro viden in izstopa iz nagnjenega travnika. Na južni strani uravnane območja so v delu vidni ostanki sekundarnega podpornega zidu s stopnicami v osi vhoda v t. i. Policijski blok. Ne glede na to, kako dolgo je bil zeliščno-zelenjavni vrt opuščen, predstavlja volumen po II. svetovni vojni zgrajenega, danes opuščenega, troetažnega objekta na njegovi lokaciji, razvrednotenje spomenika. Ob prenovljeni grajski utrdbi je potrebno realizirati celovito pre-

zentacijo grajskega območja kot urejene krajine gradu, ki je vedno bil in mora ostati edina prostorska dominantna. Zaradi izčiščenja vegetacije in odstranitve objektov ob gradu je postal pazniški blok še bolj izpostavljen in moteč element v prostoru.

Objekt je potrebno v celoti odstraniti, tako da bodo ponovno vzpostavljena pravilna razmerja med samimi grajenimi prvimi in njihovo okolico. Predvideti bo potrebno tako ureditev, ki bo koristila in dopolnjevala obstoječe in nove vsebine gradu.

Samostansko pokopališče

Samostansko pokopališče je bilo ob poti med zeliščno-zelenjavnim vrtom in gospodarskimi objekti. Njegova vzpostavitev je predstavljala novo prvo v oblikovanju kulturno-krajinskega prostora posestva. Do z zidom ograjenega pokopališča je vodila pot, obdana z dvovrstnim drevoredom divjih kostanjev, značilnostjo druge polovice 19. stoletja. Ravna pot, domnevno iz časa barona Esebecka (med letoma 1874 in 1881)¹² s počivališčem na jugozahodnem vogalu platoja, je razvidna tudi na današnjem katastru. Počivališče je imelo funkcijo razgledišča, kar si danes zaradi goste in visoke zarašlosti pobočja težko predstavljamo.

Danes težko razumemo, da je bil tak spominski prostor po drugi vojni lahko uničen. Spominsko obeležje je prostor dobilo leta 1991,¹³ vendar je treba samostansko pokopališče kot prvo prostora na izpostavljenem delu slemena poustvarjeno vsaj s spominskim gajem ali s skupino dreves po primerljivih vzorcih samostanskih pokopališč.

¹² Prim. Simič in Kolšek, *Zgodovinski vrtovi Dolenjske in Posavja*, str. 67–70.

¹³ Glej prispevek Irene Fürst o trapistih v Rajhenburgu v tej publikaciji.

*Spominsko obeležena lokacija nekdanjega pokopališča
(foto: P. J. Babič, maj 2012).*

Vegetacija

Ves čas se moramo zavedati dejstva, da je izrazno sredstvo v vrtni umetnosti živo gradivo, ki ima svojo življenjsko dobo ter potrebuje redno nego in vzdrževanje. Danes le nekaj dreves pred vstopom v predgradje nakazuje nekdanji način urejanja dela tega dela kulturno-krajskega prostora.

S ponovno zasaditvijo obeh drevoredov, ob poteh med pristavami in zeliščno-zelenjavnim vrtom ter dostopom do gradu, bi bil dokaj hitro dosežen močan, linijski poudarek v prostoru. Izboljšala bi se tudi možnost orientacije v prostoru in nakazale smeri gibanja.

Zaključek

Za vzpostavitev celotne prezentacije spomeniškega območja ne zadošča zgolj obnovljen grad: povrtni mu je potrebno v osnovi pripadajoče vrtno in kulturno-krajske površine.

Tako kot druge zgodovinske parkovne in vrtno površine je tudi krajinska slika Rajhenburga odslkava časa, v katerem je nastajala. Odnos do prostora se je z leti spreminjal, toda obstoječi viri in literatura kažejo na to, da je bilo območje v strokovnih krogih vedno prepoznano kot pomemben krajinsko oblikovni prostor. S konservatorskega stališča ima spomenik vse elemente, s katerimi so dokazane kontinuiteta in posamezne stopnje kulturnega in civilizacijskega razvoja, s čimer predstavlja izjemno kakovostni dosežek ustvarjalnosti.

Naloga krajinske arhitekture v konservatorstvu je, da poišče uravnoteženo rešitev med varovanimi lastnostmi prostora in razvojem obstoječega programa. Osnovne usmeritve so nakazane v tem pri-

spevku, ki sledi že začrtanim programskim izhodiščem v elaboratu »*Možnosti programske revitalizacije krajinskega prostora brestaniškega gradu in njegovih historičnih sestavin*«. ¹⁴ Izdelati je potrebno podrobno izvedbeno dokumentacijo. V tem primeru je to konservatorski načrt za krajinsko ureditev ožjega in širšega območja. ¹⁵

Posege na spomeniku namreč ni možno usmerjati le s kulturnovarstvenimi pogoji. Analitični del konservatorskega načrta utemelji prepoznavnost

¹⁴ Grad Rajhenburg, raziskave, konservatorske smernice, programska zasnova ureditve celote, študije rekonstrukcije predgradja, predlog začasne ureditve dvorišča, A. Železnik, mag. A. Kolšek, M. Zorec, A. Žigon.

¹⁵ Konservatorski načrt se izdeluje v skladu z Zakonom o varstvu kulturne dediščine (ZVKD-1, Uradni list RS št. 16/2008). Določila v zvezi s konservatorskim načrtom so navedena v 29. členu Zakona o varstvu kulturne dediščine, ki med ostalimi v 5. točki določa, da lahko zavod s kulturnovarstvenimi pogoji kot pogoj za pridobitev kulturnovarstvenega soglasja določi obveznost oprave predhodnih raziskav ali obveznost priprave konservatorskega načrta. Daje je v 6. točki Zakona o varstvu kulturne dediščine navedeno, da se obveznost oprave predhodnih raziskav lahko določi, če se upravičeno domneva, da je v nepremičnini, ki je predmet posegov, neodkrita dediščina, in grozi nevarnost za njeno poškodovanje ali uničenje, v 8. točki navedenega zakona pa je še dodano, da je konservatorski načrt potreben vedno, kadar gre za posege v strukturne elemente spomenika. Način izdelave konservatorskega načrta določa Pravilnik o konservatorskem načrtu (Uradni list RS, št. 66/2009). Ta v 2. členu izrecno navaja, da obveznost priprave konservatorskega načrta določi Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, kadar so izpolnjeni pogoji drugega ali tretjega odstavka tega člena. Zavod določi obveznost priprave konservatorskega načrta s kulturnovarstvenimi pogoji. Z njimi lahko zavod določi tudi obseg in podrobnejšo obliko konservatorskega načrta. Poleg tega je navedeno, da je konservatorski načrt obvezen takrat, kadar gre za poseg v strukturne elemente kulturnega spomenika, strukturni elementi pa so deli konstrukcije spomenika, ki so nosilci njegovih varovanih vrednot.

spomenika in povzame izsledke raziskav. Izvedbeni del pa poda natančne usmeritve za ohranjanje in varovanje spomenika. Pri tem bodo upoštevani vsi elementi prostora, ne le izpostavljeni v tem prispevku. Na ta način bodo postale jasne ustrezne možnosti izrabe in vsebine kompatibilne spomeniški substanci. Dorečen mora biti tudi način vzdrževanja z opredeljenimi stroški ter rešeni (morebitni) konflikti uporabnikov in lastnikov prostora.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

ARS – Arhiv Republike Slovenije
AS 177, Franciscejski kataster za Štajersko: C 363A02.
AS 1068, Zbirka načrtov: teh. enota 2 list 187.

Ministrstvo za kulturo
INDOK

Muzej novejšje zgodovine Slovenije, enota Brestanica
Kopije fotografij stalne muzejske zbirke Trapisti v Rajhenburgu.

ZVKDS – Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije
OE Ljubljana, arhiv.
OE Celje, arhiv.

LITERATURA

- Hafner, Aleš: *Konservatorski vidik pri obnovah objektov vrtnoarhitekturne dediščine*. Referat strokovnega posveta o parkih. Ljubljana: Restavratski center, 1990.
- Kaiser, Joseph Franz: *Litografirane podobe slovenještajerskih mest, trgov in dvorcev*. Maribor: Umetniški kabinet Primož Premzl, 1999. Zbrala: Ivan Stopar, Primož Premzl (vzporedni naslov: *Stara Kaiserjeva suita 1824–1833 s faksimilom četrte izdaje zemljevidov Celjskega in Mariborskega okrožja*).
- Ogrin, Dušan: Smisel slovenske krajinsko-arhitekturne dediščine. *Zgodovinski parki in vrtovi v Sloveniji*. Uvodni tekst. Ljubljana: Ministrstvo za kulturo, Uprava Republike Slovenije za kulturno dediščino, 1995.
- Simič, Mitja in Kolšek, Alenka: *Zgodovinski vrtovi Dolenjske in Posavja*. Novo mesto: Tiskarna Novo mesto, Dolenjska založba, 2000.

S U M M A R Y

Rajhenburg Castle area

Landscape architecture in the service of monument conservation deals with the theoretical and practical aspects of cultural landscape and garden architectural heritage (historical parks and gardens), which are among the less researched fields of cultural heritage in Slovenia.

The Rajhenburg Castle, a cultural monument of national importance, forms part of a broader, recognisable, homogeneous and topographically determinable area: a cultural heritage landscape of permanent crops, with the centre formed by a complex of agricultural buildings and an area of former garden arrangements. The monument is considered within its spatial context, as a whole reflecting the social situation of a place through time.

Today, it is no longer possible to detect any trace of a park or a garden within the core monument area: the structure of the area is blurred; the garden architectural elements are either ruined or damaged. Scanty archival documentation renders it impossible to write about any kind of original design or stylistic period. The presentation of the Rajhenburg Castle area can only be based on the available historical sources, written or graphical depictions indicating that it has always been recognised in scholarly circles as an important landscaped area. Somewhat more discernible are the extensions of agricultural buildings in the central part and the land plot structure, which has not been subject to considerable change.

In addition to the renovated castle fortification, a presentation should also be made of the castle area as a cultivated castle landscape. There is a need to recreate and revitalise all natural and built historical elements, which are inseparably linked to the renovated architecture: the castle slope, the outer ward area, the decorative garden, the vegetable and herb garden, the monastery cemetery, the two tree-lined lanes. It is of vital importance that the castle remains the sole spatial dominant within the broader area, with the landscape arrangement subordinated to it.

From the cultural conservation perspective, the monument site requires a balanced solution between protected qualities of the area and the development of the existing programme within the castle's walls.